

**ЖАНРАВЫЯ АСАБЛІВАСЦІ КНІГІ Р. БАРАВІКОВАЙ
“ДЗВЕ АПОВЕСЦІ ПРА МІЖПЛАНЕТНАГА ПАЖАРНІКА
І КАЗКА ПРА ЖАБЯНЯ КВЫШ-КВЫШ”**

У артыкуле аналізуюцца жанравыя асаблівасці кнігі для дзяцей Раісы Баравіковай “Дзве аповесці пра міжпланетнага Пажарніка...”. Характарызуюцца адметнасці прасторавых і часавых адносін у творы, а таксама важныя для жанравай дыферэнцыяцыі рысы галоўнага героя. Робяцца высновы пра ўплыў літаратуры фэнтэзі на кола дзіцячага чытання.

This article is reviewed about genre features of the book for children “Two story about an interplanetary Fireman ...”, which was written by Raisa Borovikova. It is noted the originality of the spatial and temporal relationships in the literary work (in the book) and the most important basic elements of the main character for the genre determination. There is the most significant conclusion about the influence of fantasy literature on children’s reading circle.

Кнігі з фантастычным і казачным зместам заўсёды прыцягвалі ўвагу дзяцей і дарослых, бо для іх характэрна дынамічнасць сюжэту і магчымасць рознага роду дапушчэнняў, у тым ліку такіх, якія не паддаюцца рацыянальнаму тлумачэнню. У большай ступені гэта тычыцца твораў фэнтэзійнага характару,

у якіх ствараюцца паралельныя светы і ўводзіцца знешне непрыкметны, але дастаткова адметны герой.

У беларускай літаратуры канца ХХ ст. назіраецца актыўнае засваенне стра-тэгіі такога роду пісьма. І паказальнай у гэтых адносінах з'яўляецца кніга Р. Баравіковай “Дзве аповесці пра міжпланетнага Пажарніка і казка пра жабяня Квыш-Квыш” (1996). Гэты зборнік уключае ў сябе дзве сюжэтна звязаныя паміж сабой аповесці пра маленькага жыхара планеты Мамурыі – міжпланетнага Пажарніка – і казку пра падарожжа жабяняці Квыш-Квыш па вялікім горадзе, якая далучаецца да папярэдніх твораў асобай наратара, але сюжэтна не звязана (“*Але зараз не пра Мамурыю і не пра мамурыка. Мне чамусьці ўспомніліся хлопчыкі Ясік і Янік і рыбалка, з якой звязана адна казка, што даўно ўжо напісана, але нікому пакуль не расказана*” [1, с. 88]). Для нашага даследавання цікавае уяўляюць толькі першыя дзве часткі кнігі.

Мастацкая прастора названых аповесцяў спалучае ў сабе на мікраўзроўні планету Зямля і планету Мамурыя, якія знешне не падобныя, але і востра не супрацьпастаўляюцца, што зніжае канфліктную напружанасць, аднак не перашкаджае сюжэтнай разгалінаванасці.

Мамурыя ўяўляе сабой тыповую тэхнакратычную планету, дзе назіраецца высокае развіццё тэхнікі і вытворчасці. Пры гэтым мамуры не згубілі мараль-ных і этычных каштоўнасцяў. Кожны з іх імкнецца прынесці карысць сабе і іншым. Мы бачым клапатлівую маці, добразычлівага бацьку міжпланетнага Пажарніка, настойлівага і ўважлівага настаўніка – Вялікага мамура, урэшце – цікаўнага і бескарыслівага маленькага мамурыка, які ловіць сачком знічкі, а “*робіць ён гэта толькі дзеля таго, каб нідзе, ні на адной планеце, куды можна ўпасці неслухмяная зорка, не ўзнікла пажару*” [1, с. 5]. Пры гэтым на Мамурыі няма кветак, але для прыгажосці жыхары робяць іх са шкла, а для паху льюць на кветкі дэзадарант; няма дажджоў, але ёсць штучнае арашэнне.

Зямля выглядае больш рэалістычна. Яна абсалютна не ідэалізуецца: тут жывуць звычайныя жывёлы, якія, праўда, размаўляюць (казяўкі, краты, чмялі, начніцы-кажаны), і людзі. Важным, на наш погляд, з'яўляецца той факт, што жыхары Зямлі так і не пазнаёміліся з маленькім прышэльцам з Мамурыі.

Такая мадэль мастацкай прасторы і мастацкай арганізацыі вобразнага све-ту дае падставы весці гутарку пра наследаванне традыцый фэнтэзі для дзяцей малодшага школьнага ўзросту. Падобная тактыка пісьма характэрна для пост-мадэрнісцкага тыпу творчасці канца ХХ ст., бо сістэма бінарных апазіцый кштал-ту “захад / усход”, “добрае / дрэннае”, “прыгожае / непрыгожае” страчвае сваю актуальнасць. Постмадэрнісцкая адчувальнасць вядзе да дыялагічнасці мыс-лення і размывання культурных межаў. Сёння актуалізуецца праблема наладж-вання камунікацый паміж “сваім” і “іншым” (не “чужым”!). Адсколь выніка-юць “іншыя” героі: крот Бутуз, які ад адчаю і з-за ўласнай эгаістычнасці імкнецца адпомсціць усяму сусвету за сваю “іншасць” (ён не бачыць прыгажосць свету: кветкі і інш.), Казяўка, якой ўсё даўно надакучыла, і г.д.

На макраўзроўні мастацкая прастора “Дзвюх аповесцяў пра міжпланетнага Пажарніка...” ўяўляе сабой пошукі сябе і свайго шляху маленькім міжпланетным Пажарнікам, які выявляе і апрабіруе ўласную сістэму маральных і этычных каштоўнасцяў у невядомым і незразумелым для яго асяродку: на чужой планеце.

Мастацкі час у творы Р. Баравіковай вельмі абмежаваны і мае цыклічны характар: першая сустрэча мамурыка з ракетай Бамбарызаі на Зямлі, другая сустрэча з ёю на Мамурыі ў музеі непатрэбных знаходак, вяртанне на Зямлю і знаёмства з начніцай Брысай, адлёт на сваю планету. “Зямное” дзеянне, як правіла, адбываецца ў начны час, што стварае атмасферу таямнічасці і скажае рэальнасць, бо ўначы, як ў сне, можна здарыцца ўсё. Гэтая формула дзіцячай літаратуры дапамагае аўтару ўводзіць рознага роду дапушчэнні: размовы жывёл і нават нежывых істот (ракета Бамбарыза), наданне ім багатай палітры пацуючых (страх, адчай, цікаўнасць і інш.).

Значным у кантэксце нашага даследавання з’яўляецца факт інтэрпрэтацыі ў творы Р. Баравіковай міфалагемы *боскае дзіця* ў вобразе міжпланетнага Пажарніка. Пры гэтым трэба ўлічваць мастацкую спецыфіку вобраза, якая “*вызначаецца не толькі тым, што ён адлюстроўвае і асэнсоўвае прататыпную рэальнасць, але і тым, што ён стварае новы, небывалы, выдуманы свет*” [2, с. 40]. Тым не менш, гэты “новы свет” ствараецца паводле пэўнай мадэлі. Так, мамурык выглядае вельмі дзіўна і мае малыя памеры¹. Нягледзячы на памер, мамурык здольны на вялікія ўчынкi: ён дапамагае Бамбарызе пазбавіцца ад праткніту і тым самым выратоўвае сваю родную планету, дапамагае Брысі і іншым.

Міжпланетны Пажарнік (як міфалагічны герой) праз падарожжа на Зямлю выконвае своеасаблівы абрад ініцыяцыі, праверку на даросласць, магчымасць прымаць самастойныя рашэнні. Разам з тым, ён быццам разгадвае свой квэст (як рыцары сярэднявечных раманаў), выявляючы закладзеную ў ім сістэму маральных каардынат з той, якая існуе ў паралельным свеце. Мамурык – дзейсны герой, які, нягледзячы на свае падкрэслена малыя памеры, здольны ўступіць у барацьбу з абсалютным злом, увасобленым у смертаносным рэчыве – праткніце. Пры гэтым міжпланетны Пажарнік – адзінокі герой: яго “іншасць” не перашкаджае лёгка ўступаць у кантакты з рознымі істотамі, але рэцыпіент так і не заўважае ні аднаго сапраўднага сябра мамурыка, нават Бамбарыза яго не адразу пазнала, калі апынулася на Мамурыі.

Такім чынам, кніга Р. Баравіковай “Дзве аповесці пра міжпланетнага Пажарніка” ўяўляе сабой цікавы ўзор своеасаблівага фэнтэзі для дзіцячага чы-

¹ “Калі б яго пабачыла нейкая дзяўчынка ці хлопчык, яны падумалі б, што нехта згубіў сваю ляльку, вельмі прыгожанькую і не падобную ні на адну ляльку на свеце. Мамурык быў вельмі празрыстым. Можна было б падумаць, што ён шклянны, але ён быў проста маленькім мамурыкам, такім самым, як і ўсе мамурыкі на Мамурыі” [1, с. 31]. “У мамурыка ёсць пікі-пак. Ён нечым падобны да зямнога верталётніка, але кабіна ў яго празрыстая. Астранаўты на шматлікіх касмічных трасах нярэдка прымаюць яго за страказу” [1, с. 4].

тання; твор пабуджае рэцыпіента ўспрымаць паралельны свет як рэальна існуючы, а галоўнага героя як блізкага і ідэальнага, хоць і не пазбаўленага пэўных заганаў (не папярэджвае маму, калі ляціць на Зямлю). Іншыя персанажы маюць схематычны характар і выконваюць выключна дапаможную функцыю для раскрыцця характару малога міжпланетнага Пажарніка.

Названы твор поўнасьцю адпавядае тым культурным і грамадскім выклікам, якія прад'яўляюцца да сучаснага дзіцячага твора: паралельны гарманічны свет мякка супрацьпастаўлены існуючаму. Ненавязліва аўтарка прапануе рэцыпіенту ідэальнага героя, па якім, як нам здаецца, “засумавала” дзіцячая літаратура.

Спіс літаратуры

1. **Баравікова, Р.** Дзве аповесці пра міжпланетнага Пажарніка і казка пра жабяня Квыш-Квыш : аповесці, казка / Р. Баравікова. – Мінск : Юнацтва, 1996. – 96 с.
2. **Макарэвіч, А.М.** Беларуская дзіцячая літаратура ў тэрмінах і паняццях : дапаможнік / А.М. Макарэвіч, В.І. Караткевіч ; пад агул. рэд. А.М. Макарэвіча. – Магілёў : МДУ імя А.А. Куляшова, 2014. – 140 с.